

ГЕНЕЗИС ІДЕЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ІСТОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ВЕЛИКА БРИТАНІЯ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Історичним фактом є те, що саме після Другої світової війни в Західній Європі вперше склалися об'єктивні умови для успішної практичної реалізації ідеї європейського об'єднання. Однак теоретичні засади і перші практичні спроби втілення ідей єдності європейських держав мають значно глибше історичне коріння, яке варто враховувати при дослідженні новітніх процесів європейської інтеграції. Кожен з її суб'єктів має своєрідний історичний досвід формування і реалізації регіональної політики, спрямованої на пошуки свого місця в системі міжнародних відносин. Не стала винятком і Велика Британія. Специфічний історичний шлях Великої Британії як невід'ємного суб'єкта європейської політики є ключем для розуміння стратегії її урядів ХХ – ХХІ століть щодо участі в континентальних інтеграційних процесах.

Незважаючи на свої географічні та історико-культурні особливості, Англія віддавна розвивалася як європейська держава. При цьому з часів Середньовіччя англійські державотворчі еліти розробили своєрідну, відмінну від континентальних держав Європи систему державно-політичного устрою, права, а згодом і церковну організацію, які заклали основу певної політичної та культурно-ментальної відстороненості від справ континенту і вплинули на характер участі країни в новітніх євроінтеграційних процесах.

В історіографії не склалося єдиної думки щодо початкового етапу об'єднувачих процесів в Європі. Побутує думка, що його історичні витoki варто прослідковувати з часів Античності. Більш реалістичною, географічно та історично коректною є думка про початок об'єднання європейських територій в одне політичне формування за часів Франкської імперії Карла I Великого (др. пол. VIII – поч. IX ст.). Однак уявлення про Європу як про певну єдність, що є чимось більшим, ніж просто сукупністю сусідніх народів, почали формуватися з XI століття. Саме епоха Середньовіччя дала поштовх двом різноспрямованим, але водночас взаємопов'язаним процесам політичного розвитку Європи – становлення держав-націй, утвердження національної ідентичності народів Європи та виникнення ідеї їх політичного єднання. Перші військово-політичні об'єднання держав Європи відбувалися в часи хрестових походів (XI – XII ст.ст.) під гаслами захисту християнських святинь та боротьби з іновірцями. Значне економічне піднесення, що припало на XI – XV століття, сприяло появі сучасної системи держав-націй і зменшенню світської влади Папи Римського. Тридцятилітня війна XVII ст. утвердила державоцентризм в системі міжнародних відносин, який був довершений ідеями Великої французької революції. Фактично на кілька століть відстоювання ідеї європейської політичної єдності стало справою мислителів-ідеалістів. Основною формою єднання держав стали тимчасові союзи-коаліції.

Варто врахувати роль Англійської революції для формування і розвитку суспільства, держави, права та економіки нового типу в Європі і світі. Одна з перших буржуазних революцій в Європі привела до влади нову прогресивну соціальну верству – буржуазію, дала поштовх розвитку ринкових відносин,

демократії і парламентаризму, сприяла утвердженню ліберальної правової системи з принципом верховенства права і приматом прав людини, що лягли в основу концептів правової держави і громадянського суспільства, на яких побудована сучасна система Європейського Співтовариства.

На всіх ключових етапах історії Європи висувалося чимало теоретичних концепцій єднання її держав. В контексті ідей християнської єдності держав Європи з метою подолання спільних загроз і взаємної ворожнечі одними з перших теоретичні проекти регіонального політичного об'єднання запропонували мислителі П. Дюбуа та А. Маріні. Серед авторів європейських об'єднавчих проектів XVII – XVIII ст. відзначимо французів М. де Бетюна (герцог де Сюллі), який вперше висунув пропозицію про створення регіональної політичної інституції під назвою “Рада Європи”, Е. Лакруа, який пропагував створення спільних європейських органів для боротьби із зовнішньою загрозою і гарантування внутрішнього миру, абата де Сент-П'єра, який у трактаті “Проект вічного миру” (1713 р.) закликав до створення союзу західноєвропейських держав на основі конституційної угоди із зоною вільної торгівлі і формуванням Сенату). Відомі представники англійської суспільно-політичної думки також долучилися до проектів європейського устрою. Уільям Пенн, який у своїй праці “Есе про сьогодення і майбутнє миру в Європі шляхом створення європейського Конгресу, Парламенту або Палати держав” (1693 р.), вражений трагічними наслідками кривавих війн в регіоні, виклав власні філософські міркування щодо шляхів досягнення миру. На початку XVIII ст. Джон Беллерс запропонував власну версію європейського політичного об'єднання, модель якого бачив в унії Англії і Шотландії 1707 року [1, с. 47]. Власний проект європейського єднання запропонував англійський філософ і правознавець Ієремія Бентам у праці “Про загальний і вічний мир” (1789 р.).

Прогресивна вимога І. Бентама відмовитися від колоніальних володінь як джерела конфліктів входила в явну суперечність з наростанням могутності Британської імперії, пік якого припав саме на XIX століття. Наявність величезних імперських володінь в різних регіонах світу, активний розвиток економіки на основі ринкових відносин, значної колоніальної бази і промислового перевороту, найпотужніший в світі військово-морський флот дали підстави сучасникам називати Британію не інакше, як “майстерня світу”. Тому виключна орієнтація на проекти європейського об'єднання не відповідала статусу і ролі країни у міжнародних відносинах. В основі європейської політики Лондона перебувала доктрина “блискучої ізоляції” (“splendid isolation”). Британія як провідна держава регіону і світу чи не єдина в Європі могла собі дозволити бути відносно автономним міжнародним гравцем, виступаючи в ролі регулятора європейської рівноваги сил у відносинах провідних держав континенту. Водночас така політика не ставала на перешкоді урядам країни при потребі вступати у тимчасові союзи з іншими державами. Уже в період Віденського конгресу британський міністр закордонних справ Р. Каслрі виступив з ініціативою проведення регулярних зустрічей (конгресів) міністрів закордонних справ для спільного розгляду політичних проблем в Європі. Однак вже у 1818 році на першій конференції в Ахені Англія вийшла з системи конгресів, яку сама ж запропонувала [2]. У середовищі перманентного дипломатичного і військово-політичного протистояння великих держав Європи XIX ст. зародилися перші європейські громадські рухи за об'єднання Європи. Саме у столиці Великої Британії Лондоні в червні 1842 року відбувся перший міжнародний конгрес миру.

Британська політика “блискучої ізоляції” завершилася перед Першою світовою війною з розвитком силового сценарію формування європейських військово-політичних союзів. Лондон намагався здійснювати більш активну політику в Європі при збереженні першорядності справ імперії у зовнішній політиці. Незважаючи на особливий статус Великої Британії в системі міжнародних відносин Європи і світу ідеї європейської єдності були поширеними в середовищі різних політичних угруповань, інтелігенції, зокрема діячів лівого спрямування (відомі борці проти війни Б. Рассел, Г. Ласкі, Е. Бевін та ін.). Водночас більшість британських соціалістів, насамперед представники профспілок, з підозрою ставилися до проєктів європейської федерації. Британська еліта вже у міжвоєнний період стояла перед серйозною дилемою вибору міжнародного шляху – зосередитися на Європі чи на імперії [1, с. 209]. Вагомим чинником таких змін став прихід до влади в Німеччині А. Гітлера і наростання політичної напруги в Європі у 1930-х роках. Європейські ідеї набували свого поширення в середовищі різних політичних партій. У листопаді 1938 року створене британське об’єднання “Федеральний союз” (“Federal Union”), до якого увійшли відомі політики різної партійної належності. Певний вплив на поширення ідей європейської інтеграції у Великій Британії мав Рух опору. Лондон був одним з головних центрів перебування урядів і політичних діячів багатьох окупованих нацистами держав, представників прогресивних кіл європейської інтелігенції, в середовищі яких тривали дискусії щодо майбутнього Європи, зокрема, перспектив європейської інтеграції.

Серед найбільш відомих прихильників панєвропейського руху у Великій Британії був У. Черчілль, який вже у 1920-1930-х роках неодноразово висловлював думки про необхідність створення Європейської федерації. При цьому його погляди не розходилися з офіційною урядовою політикою, адже, на думку У. Черчілля, така федерація в силу імперського статусу Британії мала створюватися без її безпосередньої участі. У 1930 році він написав статтю в газету “Saturday Evening Post”, в якій містяться такі слова: “Ми маємо свою власну мрію та своє власне завдання. Ми з Європою, але не належимо до неї. ... Ми зацікавлені й асоційовані, але не поглинуті” [3, с. 15]. У листі до міністра закордонних справ Е. Ідена від 21 жовтня 1942 р. У. Черчілль писав: “Я чекаю з нетерпінням створення Сполучених Штатів Європи, в яких буде можливою мінімізація кордонів між націями і необмежене пересування” [4]. Погляди видатного британського діяча на проблеми європейської інтеграції лягли в основу зовнішньополітичної доктрини Великої Британії післявоєнного часу.

Своєрідність британської культури, великий історичний досвід європейської політики поряд з теоретичними проєктам континентального політичного об’єднання сформували необхідну базу для практичного впровадження ідей європейської інтеграції в нових історичних умовах. Констатуємо наявність специфічної британської моделі європейської інтеграції та участі країни у процесах регіонального політичного об’єднання. Намагання британських урядів усіх часів знайти прийнятну формулу для поєднання необхідності взяти участь в європейських континентальних політичних процесах з традиційними прагненнями зберегти державний суверенітет і глобальний статус країни визначили регіональну стратегію Великої Британії на тривалу перспективу, заклали основи її сучасної європейської політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Геффернен М. Значення Європи. Географія та геополітика / М. Геффернен; пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2011. – 464 с.
2. Киссинджер Г. Дипломатія / Г. Киссинджер; пер. В.В. Львова. – М.: Ладомир, 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1016921>
3. Larres K. Integrating Europe or Ending the Cold War? Churchill's post-war foreign policy / K. Larres // Journal of European Integration History. – 1996. – Volume 2. – Number 1. – pp. 15-50.
4. Danzig J. Winston Churchill: A founder of the European Union / J. Danzig // EU ROPE. A blog by Jon Danzig. – 2013. – 10 November [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eu-ropе.ideasonеurope.eu/2013/11/10/winston-churchill-a-founder-of-the-european-union/>

Кіндзерський В. І.

здобувач, Національна академія
внутрішніх справ

ТРАНЗИТИВНА ПАРАДИГМА СОЦІУМУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасне вітчизняне правознавство знаходиться у процесі пошуку нових теоретичних підходів та наукових парадигм. Все частіше для пояснення явищ і процесів в праві залучаються знання, що вироблені іншими науками. Зокрема політології, соціології, та політичної та правової антропології, які активно розробляють концепцію транзитивного соціуму. Особливе значення парадигма останньої має для пояснення явищ і процесів у політико-правовій сфері перехідних суспільств. Постановка питання про теоретико-правове та філософське осмислення характеру взаємовпливів політики та права в транзитивних соціумах, обумовлена необхідністю адекватного наукового відображення цілого спектру явищ і закономірностей у праві та політиці що мають місце та формують соціальну реальність лише в умовах транзиту. Адже, останній (транзит) є характерною рисою сучасного соціально-політичного буття країни, що якісно проявляється як у політичній дійсності так і в процесі розвитку сучасного українського права. Транзитологічна парадигма дозволяє найбільш повно та досконало проаналізувати значну кількість соціокультурних та політичних процесів, що мають місце у світі і Україні. Тому дослідження політико-правової реальності в контексті концепції соціуму транзитивного типу є актуальним на сьогоднішній день. Матеріальним втіленням зазначеної концепції є модернізація за західноєвропейським зразком, що мала і має місце в Центральній і Східній Європі – де добровільне де вимушене, але всюди необхідне, прийняття певних цінностей об'єктом впливу яких слугує перш за все політика та право.

Україна також прагне у своєму розвитку засвоїти взірці західної цивілізації. І хоча така "культурна провінційність" зустрічає критику навіть у західних країнах, зокрема в концепціях "негритюда" (щодо Африки) чи "євразійства" (Росія, Україна), все-таки процес європеїзації в багатьох країнах (у тому числі і у нас) розглядається як програма розвитку.